

Város és közös- ség

Megszokott, köznapi fogalom: város. S mégis, már-már misztikus, önálló lényvé válik, jóval többé önmagánál, az egyszerű településnél. Szociológusok, futuroológusok, tudósok és írók egyre inkább annak a szimbólumának tartják, amit általában civilizációknak szokás tartani, ember voltunk jelképévé vált, civilizált kezdetektől az oly bizonytalan és sokféle színnel festett, előre jelzett jövőnkig. S valami igazság mindenképpen kell hogy legyen ezekben az elképzelésekben, hiszen a városok mindig önmagukra alakultak. Sőt, talán egy-egy lépéssel előrébb is jártak olykor az emberiség jelenénél, s talán éppen ezért szolgáltak oly jó médiumul azok számára, akik optimista vagy pesszimista alapállással, de megpróbálták következtetni az emberiség jövőjére.

Erdekes és tanulságos folyamat a városok fejlődése, de a maga bonyolultságában nyomon követni és elemezni igen nehéz. Azonban amiről beszélni szeretnék, nem igényel oly nagy vizsatekintést, csak röpké néhány száz évet, sőt, Magyarországon akár száz esztendő is elegendő. Még csak arra sincs szükség, hogy túlzottan elmélyedjünk a témában, mindössze futólag érdemes visszapillantani az egy-két évszázados múltba, a címben megjelölt téma: a város és közösség összetartozásának szempontja alapján. Ily módon is kiderül, hogy a város mindig szerves része a társadalmi-gazdasági fejlődésnek, sőt — amennyiben elfogadjuk, hogy az embert meghatározza az a társadalmi és gazdasági környezet, amelyben él — a város már-már valamiféle antropomorf organizmusnak (emberformájú szervezetnek) tetszik. Antropomorfnak azért, mert a benne lakók saját képükre, arculatukra formálják,

s azért tekinthető organizmusnak, mert anyagi mivoltában, évszázadok munkájával kialakult szervezetével és szerkezetével — divatosabban és pontosabban: struktúrájával — bizonyos mértékig minden egyes város önszabályozó rendszer is, amely önmagában, emberek nélkül ugyan nem élhet meg, ám lakóit adottságaival készíti, olykor szinte kényszeríti arra, hogy alkalmazkodjanak hozzá és működtessék. Ilyen szempontból mindenképpen önszabályozó rendszer a város. Talán ezért jelenik meg oly sokszor a művészetekben, mint az alkotója fölé kerekedett, elszabadult, önálló és félelmetes dolog.

Bármily furcsának is hatnak az előbbiek, tulajdonképpen nem is olyan abszurd mindez. Még csak a távoli jövő lehetőségére sem kell föltétlenül gondolni, elegendő a mai nagyvárosok és lakóik viszonyába bepillantani, s máris érthetővé válik, hogy a mai viszonyokat előre vetítve a jövőbe, mi készítheti a futuroológusokat, az írókat ily pesszimista jóslatokra. Mert az tény, hogy a ma nagyvárosaiban megszakadtak azok az egészséges kapcsolatok, melyek a várost és lakóit hagyományosan összekötötték, s éppen ennek révén közösségformáló ereje volt a településeknek. Valahogyan olyasféléképpen, amint az faluhelyen még ma is sokfelé látható, csak-hogy más, fejletlenebb módon. Mert amíg a falu mintegy a törzsi társadalom alapjegyét, közösségének összetartó erejét örökölte át, a város ennél sokkalta produktívabb közösséget formált lakóiból, s mivel a kölcsönhatás tagadhatatlan: éppen ezért válhatott lakói által várossá.

Alighanem ez az utóbbi viszony az, amelybe érdemes most bepillantani. Mert való igaz, hogy a város mintegy organizmussá vált, s sok szempontból szabályozza önmagát, az azért tagadhatatlan, hogy mindehhez az emberi-társadalmi viszonyok szolgálták kiindulópontul. S visszapillantani is csupán az iparosodás kezdetéig érdemes ahhoz, hogy valamiféle képet kapjunk a város és lakóinak eredeti viszonyáról, a városiak egykori, sajátos közösségéről. Már csak azért is elegendőnek tűnik egy-két évszázaddal visszamenni az időben, mert a városi közösség lényege — mindenképpen csábító az egyszerűsítés lehetősége — alig változott valamelyest az ókor klaszikus városaitól az újkorig. Igaz, ezt csak a település és a lakók, s a lakók által alkotott közösségnek a városhoz való viszonyaira merem állítani aránylag kevés fönn tartással.

Egy tény: a város több ezer éves története folyamán mindig zárt közösség volt. A benne élő-

ket nemcsak falak választották el a környezettől, hanem — gondoljunk csak a középkori mezővárosokra, vagy szabad királyi városokra! — jogaik is. Lakóiknak merőben más volt társadalmi helyzete, mint a környéken élőknek. Azok ugyanis nemcsak vagy jobbágyok voltak, azaz, urak, netán szegény, de szabad emberek, vagy jogok nélküli, tulajdonosuknak alárendelt helőlakók. A városok viszont, elvileg szabadságjoggal ruházták föl lakóikat — eltekintve a szolgálktól —, s így módon eleve közösség-szervező szerepük volt. Fölösleges lenne részletesen elemezni, hogy az egyes városi rétegek közt miféle különbségek voltak, legalábbis ebben az esetben nincs rá szükség. A lényeg az, hogy szerzett és kapott jogaik a lakosság egyes rétegei között mindenképpen teremtettek valamiféle érdekazonosságot, első-sorban éppen a jobbágyoktól őket eleve megkülönböztető jogalk védelmében. Ez az alap igen erősen hatott, s ha másra nem — mert a társadalmi különbségek-ből fakadó érdekellentétek azért igencsak sokat rontottak hatásán —, arra alkalmas volt, hogy összetartó erő legyen, összefogja és, ha nem is túlzottan békés és idillikus közösségként, de együtt tartsa a város lakóit. Ezt bátran el lehet mondani, anélkül, hogy az ember túlzottan egyszerűsítene és figyelmen kívül hagyná a nagyon is eleven érdekellentéteket.

Tehát a jogok, a városi kiváltságok ennyiben válhattak közösség-szervező tényé, s alakították ki, a társadalom egészen belül a városok kis szigeteit. S most már érdemes egy újabb, immár a város szerkezetéből következő szempontot is felvetni. Mégpedig ezeknek a településeknek nem csupán jogi, hanem térbeli elhatárolódását is a környezettől. Többnyire falak vették körül ugyanis a várost, mely általában nem nőtt túl nagyra. És ebben a falaknak is szerepük volt. Az oly annyira szükséges védőművek nemcsak a várost szorították maguk közé, hanem viszonylag kisszámú lakóit is. Talán ezért is volt eleven a kapcsolat az emberek és a város, mint település és mint közösség között. Talán ezért alakulhattak ki az együttélésnek olyan kötelező érvényű szabályai, normái, melyeket mindenki elfogadott, s melyek egy-egy város életéhez, sajátosságaihoz alkalmazkodva születtek meg. S e szűkre zárt közösségekben e normákat nem lehetett nem elfogadni, semmibe venni, a kiváltságok ereje pedig a falak mögött tartotta az em-

bereket. Tehát egy társadalmilag, de a város által is meghatározott szimbiózis (együttélés) alakult ki e falak mögött, sajátos viszonyokat teremtvén az emberek között. Ellentmondásoktól terhes, de szoros és összetartó közösségek voltak ezek. Az embereknek sajátosan közvetlen volt a viszonyuk egymással, s ami a fő: magához a városhoz is. Hiszen, az nemcsak kiváltságokat és jogokat kínált, hanem életformát, megélhetést, lakást, bizonyos kényelmet és védelmet is. A szűkre szabott méretek miatt az embereknek áttekinthetőség volt a város egésze fölött, s így vagy úgy, de mindenképpen részesei voltak munkájukkal vagy döntéseikkel a város építésének, ellátásának, védelmének, körrendje biztosításának, egyszerűen, szinte valamennyi életfunkciójának.

A város sok évezredes történetének talán ez volt az utolsó szakasza, amikor az embereknek, a lakóknak áttekinthetőség volt az egész fölött, és szinte minden mozzanatnak akaratlanul is aktív részesei kellett hogy legyenek. Az iparosodással ezek az állapotok a múltba tűntek. A városok kinőtték immár fölöslegessé vált falait, a gyárak, üzemek ezerszáz szippantották föl az embereket, a munkaerőt a környező vidékekről. Messze idegenből érkeztek új emberek, mesterek és szakemberek, s ezek is, azok is fölborogatták a város megszokott életrendjét, normáit és szokásrendszerét. Megbolydult a századok alatt kialakult hierarchia, semmibe tűntek értékek, és mások kerültek a helyükre.

Kár lenne részletezni ezt a folyamatot, amely Magyarországon — itt is városa válogatja — alig száz-százötven év alatt zajlott le. Inkább a végeredmény a fontos: a városok területe alaposan megnövekedett, megszűnt a közösség zártága, s az emberek nagy többsége elvesztette — vagy meg sem szerezte — áttekinthetőségét a város egésze fölött. Igaz, ebben érdekelték sem voltak már, hiszen a társadalmi változásokkal megszűnt egymásra utaltságuk is. Legalábbis a középkori értelemben. Igaz, később új egymásra utaltságok születtek, elsősorban a munkásterületek lakói között. A közös érdekek védelmében, egymás segítésében nehéz időkben. Később, az újabb társadalmi változások után mintha már ez az összetartozás is a múlté lenne. S valóban, az utóbbi húsz év gyors iparosítása, fejlődése ismét felkavarta e kapcsolatokat, a közvetlen szükség megszűnése pedig alapjukat kezdte ki.

Igen, a jelenről van szó, vagy

akár napjaink Szegedéről. S hogy miért ilyen hosszan? Az ok egyszerű: azok az emberi viszonyok, melyeket a szükség hozott létre egy időre a munkáslakta területeken, az embereknek az a viszonya egymáshoz, és ahhoz a városrészhez, ahol éltek, mintául szolgálhat számunkra is egy optimista perspektívához, a városhoz tartozás elidegenedéstől mentes és valóban célszerű formájához.

Az ember már egy olyan, viszonylag kis várost sem tudhat aktívan egészen magáénak, mint Szeged. Ha pedig nem tud cselekvő részese lenni a város életének, annak kárát látja a város és önmaga, az ember is a közösség részeseként. Példának ott vannak az amerikai nagyvárosok, a várostól elidegenedett, alvóvárosokba telepedett emberek. Már ott is belátták: ez nem megoldás. A várostól csak a magányba lehet menekülni, sok mérföld távolságra a munkahelytől. Ily módon éppen a város egyik legfőbb erénye, közösségi jellege kerül veszélybe, s az az életforma, amely a legproduktívabbnak bizonyult az ember története folyamán. Ott új alternatívákat keresnek az emberek, éppen a közösség visszaszerzése érdekében. Az út talán ismét a városba vezet. Vissza egy zsákutcából. És csak egy megoldást találtak: egy-egy lakóterület mind intenzívebbé váló összetartozását, új közösségek formálódását városrészekben, lakónegyedekben belül. Alighanem nálunk is ilyen irányban kellene kereskedni. Tanulni mások hibájából, s föléleszteni jó hagyományainkat. Mert a városhoz, Szegedhez tartozni, szeretni csak akkor lehet igazán, ha ismerjük és magunkénak tudjuk a városrészt, ahol élünk. Ahhoz pedig, hogy valóban magunkénak tudjuk, aktív részesei kell, hogy legyünk életének, kezdeményezésekkel, munkával, szervezéssel és ötletekkel. A város egészet akkor tudhatjuk ismét a magunkénak, akkor vehetjük így vagy úgy ismét kezünkbe életünk és sorunk formálását, ha az átfoghatatlan nagy egész helyett fölfelezzük magunknak a városrészt, amely valamennyiünk számára áttekinthető, s amelyet közösen, önmagunk arcára formálhatunk. Ehhez megvannak a keretek is. A területi pártszervezetek, s tanácsügyi csoportok, és a népfőnt területi szervek. Rajtunk, a közösségen is múlik, hogy meg tudjuk-e tölteni valamennyiünk, a város és mindennapi életünk számára kézzelfogható tartalommal e kereteket.

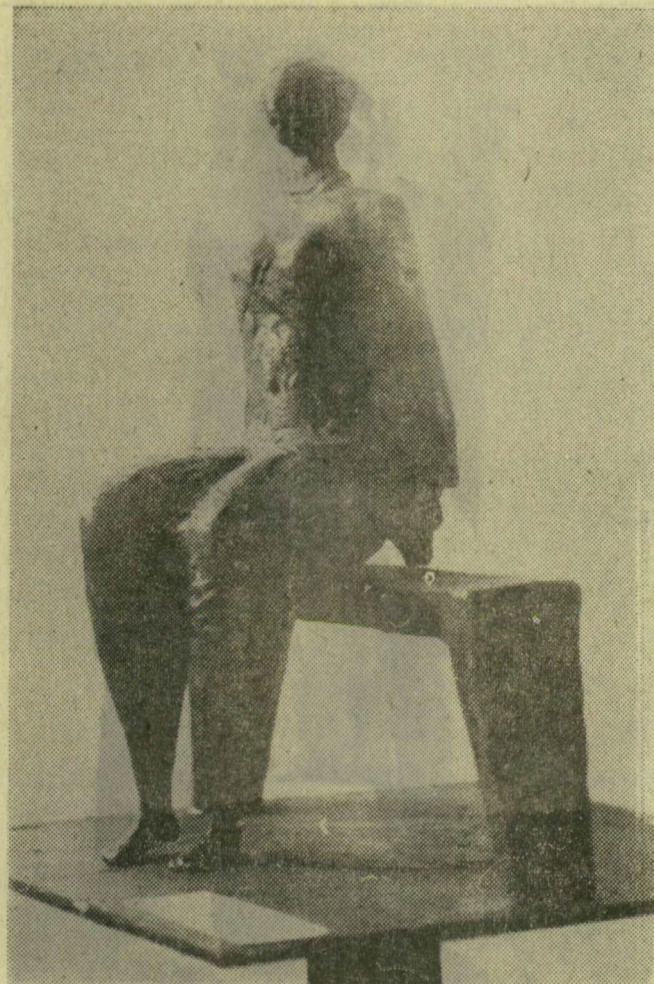
SZÁVAI ISTVÁN

Tinidzserek

Mózes

Ének